

Utbildningsdepartementet
102 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet En hållbar lärarutbildning (SOU 2008:109)

U2008/7973/UH

Inledning

Skolinspektionen delar utredarens bedömning att det behövs åtgärder för att säkerställa en attraktiv lärarutbildning som håller hög kvalitet och som på sikt bidrar till en bättre måluppfyllelse i skolväsendet.

Skolinspektionen är också i huvudsak positiv till utredarens förslag men har invändningar mot några av förslagen utifrån de erfarenheter som gjorts genom inspektionen.

Sammanfattning

Skolinspektionen är positiv till förslaget om en lärarutbildning med två olika yrkesexamina i kombination med en generell examen med tydliga inriktningar och med en gemensam utbildningsvetenskaplig kärna. Skolinspektionen är också positiv till de delar av utredningens förslag som innebär att utbildningen ger ett större ämnesdjup. Vidare ställer sig Skolinspektionen bakom utredningens förslag till examensrättsprövning av lärosäten, skärpta behörighetskrav och eventuellt införande av lämplighetsprov för antagning till lärarutbildning. Likaså tillstyrker Skolinspektionen förslagen om att stärka den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU) och att inrätta ämnesdidaktiska centra. Skolinspektionen välkomnar förslaget om att stärka lärarutbildningens forskningsbas.

Skolinspektionen har invändningar mot utredningens förslag i följande avseenden. Invändningarna grundar sig i de erfarenheter som gjorts genom inspektionen. Skolinspektionen bedömer att de föreslagna ämnesstudierna i natur- och samhällsorienterande ämnen för grundlärare med inriktning 4-6 inte ger det ämnesdjup som utredningen i övrigt förespråkar. Skolinspektionen ifrågasätter delar av utredningens förslag

som rör ämnesutbildningen i teknik, hem- och konsumentkunskap samt svenska som andraspråk. Dessutom menar Skolinspektionen att utredningen inte tillräckligt betonar vikten av att alla blivande lärare i sin utbildning får kunskaper om språk- och kunskapsutveckling hos barn med annat modersmål än svenska. Inte heller det specialpedagogiska perspektivet ges tillräckligt utrymme i förslaget till ny lärarutbildning. Skolinspektionen har också invändningar mot det perspektiv på specialpedagogik som framträder i utredningen. Vidare är det Skolinspektionens bedömning att utredningen inte i tillräcklig utsträckning uppmärksammat skolans värdegrundsuppdrag och de internationella åtaganden som följer av t.ex. FN:s barnkonvention. Slutligen vill Skolinspektionen framhålla vikten av att den fortsatta beredningen av utredningens förslag samordnas med de förslag som framförs i betänkandet Legitimation och skärpta behörighetsregler (SOU 2008:52).

3.3.4.3 Ämnesfrågor

Skolinspektionen har återkommande funnit att elever i grundskolans tidigare år får undervisning av lärare med bristande ämneskunskaper. Detta gäller framförallt de samhälls- och naturorienterande ämnena men också praktiska och estetiska ämnen. I vissa fall beror det på att skolan saknar lärare med utbildning som är avsedd för undervisning i dessa ämnen. I andra fall beror det på hur rektor organiserar undervisningen och att rektor väljer att använda lärare med utbildning i vissa ämnen, även för undervisning i ämnen som de inte har utbildning i. I några ämnen, som t.ex. teknik och hem- och konsumentkunskap, får eleverna i vissa skolor överhuvudtaget inte någon undervisning förrän i årskurs 6 eller 7, trots att det finns mål att uppnå i årskurs 5. Motiven uppges vara att det saknas utbildade lärare eller att de utbildade lärare som finns måste användas för undervisning av de äldre barnen. Skolinspektionen ser därför att det finns ett stort behov av att säkra de yngre barnens rätt till utbildning av lärare med gedigna kunskaper i samtliga kursplaneämnen.

Skolinspektionen bedömer att de föreslagna ämnesstudierna i natur- och samhällsorienterande ämnen för grundlärare med inriktning 4-6 inte ger ett ämnesdjup som kan svara mot de krav som ställs på undervisningen enligt kursplanerna. Utredaren förespråkar visserligen djupa ämneskunskaper för barn i de yngre åldrarna men det utökade ämnesdjupet koncentreras framförallt på läs-, skriv-, och matematikutveckling. Även om dessa områden är centrala för lärare i de lägre årskurserna är det enligt Skolinspektionen viktigt att utbildningen även i de samhälls- och naturorienterade ämnena ger tillräckliga kunskaper. Utbildningen bör ge såväl didaktiska som ämnesfördjupade kunskaper i vart och ett av de ingående ämnena. Detta skulle motverka risken för en s.k. treämnesskola, d.v.s. en skola som fokuserar på de tre

behörighetsgivande ämnena svenska, matematik och engelska på bekostnad av övriga ämnen.

Läroplanen föreslår att ettämneslärare ska undervisa i praktiska och estetiska ämnen i år 1-9 och gymnasieskolan. Skolinspektionen invänder mot detta och menar att det finns en risk att utbildade lärare i första hand kommer att välja tjänster på större skolor där de kan få fler timmar i sina ämnen. Förslaget skulle därmed försvåra de yngre elevernas möjligheter till undervisning av lärare med adekvat utbildning, särskilt i mindre skolor.

3.2.5 Specialpedagogik

En viktig del i Skolinspektionens regelbundna tillsyn är att tillse att elever i behov av särskilt stöd ges det stöd som de behöver. Ofta konstaterar inspektionen att skolor och huvudmän inte förmår tillgodose elevernas stödbehov. Behovet av stöd utreds inte tillräckligt. Det stöd som ges är inte alltid anpassat efter elevens specifika behov. Alltför sällan följs stödinsatserna upp i syfte att säkerställa att dessa leder till önskat resultat. Det kan konstateras att lärare idag inte enbart har att hantera elever som är i behov av pedagogiska insatser utan också elever med komplexa sociala problem och olika funktionsnedsättningar. För dessa elever krävs ofta att insatserna samordnas med t.ex. socialtjänst och barnpsykiatri. Behovet av kunskap och kompetens när det gäller att ge dessa elever en fullgod skolgång är enligt Skolinspektionen mycket stort. Alla lärare behöver därför i sin utbildning få kunskap i specialpedagogik och det specialpedagogiska perspektivet behöver ingå även i ämnesstudierna. För att kunna möta elever med olika förutsättningar och för att kunna anpassa den pedagogiska miljön till olika elevers behov behöver blivande lärare ha kompetens utifrån såväl det förebyggande som det stödjande/kompensatoriska specialpedagogiska perspektivet. I utredningen framträder ett alltför medicinskt, diagnosbaserat perspektiv på specialpedagogik vilket leder till en begränsad syn på vad specialpedagogik omfattar.

3.3.5.2 Svenska som andraspråk

Skolinspektionen har i sin tillsyn funnit brister i tillgången på undervisning i svenska som andraspråk. Många rektorer och lärare saknar kännedom om ämnets funktion, syfte och status i utbildningssystemet. T.ex. saknas ofta kunskap om att svenska som andraspråk är ett självständigt ämne med en egen kursplan och särskilda betygskriterier. Detta har fått till följd att elever inte får undervisning i ämnet, även om de har behov av sådan undervisning. I de fall undervisning anordnas ges den mycket ofta av lärare som saknar utbildning i ämnet.

Språkutvecklingen är intimt sammankopplad med den kognitiva utvecklingen. Det betyder att språket har betydelser för ett barns förmåga att tänka och lära sig. Att ansvaret för tvåspråkiga barns språkutveckling ges till personer med särskild kunskap blir därmed en viktig förutsättning för dessa elevers möjlighet att tillgodogöra sig utbildningen i skolan. Det är dessutom lika viktigt att språkutvecklingen stimuleras tidigt för tvåspråkiga barn som för alla andra barn. Lärarutbildningsutredningens förslag innebär att utbildning i svenska som andraspråk inte kan beredas plats i utbildningen av lärare för årskurserna 1-6 och utredningen föreslår att ämnet endast studeras som påbyggnad för grundlärare, antingen direkt efter examen eller efter en viss tids yrkeserfarenhet.

Skolinspektionen befarar att detta får till följd att det bara utbildas lärare i svenska som andraspråk för grundskolans senare årskurser och för gymnasieskolan. Med vetskap om språkets betydelse för barns kunskapsutveckling anser Skolinspektionen att det är orimligt att elever med behov av undervisning i svenska som andraspråk inte ska kunna få undervisning av en utbildad lärare förrän i årskurs 7.

Även om huvudansvaret för tvåspråkiga barns språkutveckling ligger inom ramen för undervisningen i svenska som andraspråk är det viktigt att framhålla att alla blivande lärare, oavsett ämneskombination och åldersinriktning, måste ha grundläggande kunskaper om hur man undervisar barn med ett annat modersmål än svenska. Alla lärare behöver kunna förstå sitt ämne i relation till vad lärande på ett andraspråk innebär, hur man kan arbeta språkutvecklande och främja elevernas lärande i alla undervisningsämnen. Skolinspektionen vill betona vikten av att dessa frågor ges tillräckligt utrymme inom ramen för den utbildningsvetenskapliga kärnan.

3.2 Den utbildningsvetenskapliga kärnan

Skolinspektionen konstaterar i sin tillsyn brister i skolverksamheten som kan härledas till att lärare och rektorer inte har tillräckliga kunskaper i skol- och förvaltningsjuridik. Det kan röra sig om hur man hanterar elevers rätt till utbildning och särskilt stöd, hur man arbetar för att motverka kränkande behandling och hur man arbetar med bedömning och betygsättning. Dessa brister är allvarliga då de äventyrar kraven på likvärdighet och rättssäkerhet i utbildningen. De flesta lärare arbetar inom det kommunala skolväsendet och verkar därmed i en myndighet. Det är därför också viktigt att blivande lärare får kunskaper om vad det innebär att arbeta med myndighetsutövning och om regelverken kring offentlighet, sekretess, dokumentation m.m. Utredningens förslag innebär, enligt Skolinspektionen, en risk för att de skol- och förvaltningsjuridiska frågorna inte ges tillräckligt utrymme inom den utbildningspolitiska kärnan.

Skolinspektionen vill vidare framhålla betydelsen av ett tydligt utbildningsmoment om skolans värdegrundsuppdrag såsom det kommer

till uttryck i läroplanerna och om frågor som rör trakasserier, kränkande särbehandling, likabehandling och diskriminering. Inspektionen visar att många skolor har svårigheter att förstå och hantera dessa frågor på sådant sätt som lagstiftningen kräver. Skolinspektionen vill också påpeka att utredningen inte alls berör Sveriges internationella åtaganden som följer av t.ex. FN:s konvention om barns rättigheter. Det är självklart att en lärarutbildning innehåller även dessa perspektiv.

7.2.1 VFU-nämnd och fältskolor

Utredningen framhåller att den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU) behöver stärkas och föreslår att ett system med fältskolor byggs upp av varje lärarutbildning. Utredningen föreslår vidare att VFU:n förläggs till fältskolorna som kvalitetssäkras av Skolverket/Statens skolinspektion. Hur ansvaret ska fördelas mellan Skolverket och Skolinspektionen framgår inte av utredningens förslag. Vid den närmare bestämningen av en sådan ansvarsfördelning bör beaktas de olika uppgifter som de båda myndigheterna har. Skolverkets uppgift är normerande medan Skolinspektionens är kontrollerande. Utifrån denna uppdelning bör Skolverket vara den instans som bestämmer de kriterier som ska uppfyllas för att en skola ska kunna godkännas som fältskola. Även om Skolinspektionens uppgift är kontrollerande kan det ifrågasättas om det är Skolinspektionen som ska granska skolor som har till uppgift att anordna lärarutbildning. I den fortsatta beredningen bör övervägas om detta ska vara en uppgift för Högskoleverket.

Behov av samordning med förslagen avseende legitimation och skärpta behörighetsregler (SOU 2008:52)

För Skolinspektionen är det angeläget att regleringen är tydlig när det gäller vilken utbildning som krävs för behörighet att undervisa som grundlärare och ämneslärare med respektive inriktningar. Skolinspektionen vill här framhålla vikten av att den fortsatta beredningen av lärarutbildningsutredningens förslag samordnas med de förslag som framförs i betänkandet Legitimation och skärpta behörighetsregler (SOU 2008: 52). Myndigheten har i yttrande över betänkandet betonat vikten av en tydligare gränsdragning mellan de kunskaper och färdigheter som ska krävas för lärarexamen inklusive praktik, respektive vad läraren ska utveckla i en yrkesintroduktion samt i en fortsatt yrkeskarriär och yrkesutövning.

I den fortsatta beredningen bör också lämnas en redovisning av i vilken utsträckning som olika äldre utbildningar kan ge behörighet till anställning som lärare. Eftersom det idag saknas en nationell myndighet med uppgift att pröva behörighetsfrågor för lärare med svensk utbildning, har följden blivit att enskilda lärare i den delen är utlämnade till de bedömningar som görs av varje huvudman, kommun eller fristående skola.

Skolinspektionen

I praktiken görs dessa ställningstaganden av rektorerna. Detta innebär att bedömningarna av vad som krävs för behörighet varierar starkt inte bara från kommun till kommun utan också mellan olika skolor inom samma kommun.

I den slutliga handläggningen har deltagit inspektionsdirektören Marie-Hélène Ahnborg, chefsjuristen Ingegärd Hilborn, biträdande chefsjuristen Lena Schelin, avdelningsjuristen Staffan Opitz och undervisningsrådet Elizabeth Malmstedt.

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Björn Persson
Avdelningschef